

STOJANOSKA, ANA: ČITAJKI GO KONTEKSTOT – APLIKATIVNOSTA NA NEOISTORICIZMOT VRZ DRAMITE NA GORAN STEFANOVSKI

Stojanoska, Ana, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Dramatic Arts, professor.

Absztrakt

A kontextust olvasva – a neohistorizmus alkalmazhatósága Goran Sztefanovszki darabjaira

Goran Sztefanovszki darabjaira azért alkalmazható a neohistorikus módszer, mert közvetlenül kapcsolódik mind a társadalmi, mind a geopolitikai kontextushoz. Minden műve vizsgálható a neohistorikus módszerrel, s ez arra ad példát, hogy hogyan lehet a kortárs elméletek alkalmazásával drámai művet elemezni. Goran Sztefanovszki darabjai, éppen a szerző immanens késztetése miatt, szorosan kapcsolódnak a kulturális mátrixhoz: a szinkronikus modell (Stephen Greenblatt) logikai eszközként jelenik meg értelmezésük, periodizálásuk, sőt kivetítésük folyamatában. A dolgozat célja, hogy a módszer alkalmazhatóságát Goran Sztefanovszki drámáin mutassa be, az életműből vett lehető legtöbb példa alapján.

#neohistorizmus #drama #dramaelmelet #macedondrama #goransztefanovszki

Abstract

Reading the context – the applicability of neohistoricism to Goran Stefanovski's plays

Goran Stefanovski's plays are subject to the neo-historical method because it is directly related to both the social and geo-political context. All the plays of his opus can be treated according to the neo-historical method and at the same time they are an example of how a dramatic opus can be analyzed according to the contemporary and current theory. Goran Stefanovski's plays, precisely because of the author's immanent urge, are closely related to the context, the cultural matrix and the synchronic model (offered by Stephen Greenblatt, the founder of the method) is imposed as a logical tool in the process of their interpretation, periodization and even projection. This paper is designed to show the applicability of the method in Goran Stefanovski's drama, through examples from most of his plays.

#neo-historicism #drama #theoryofdrama #macedoniandrama #goranstefanovski

Neoistoricizmot i negoviot odnos kon tekstot

Neoistoricizmot e eden od aktuelnite interpretativni metodi vo sovremenata teoriska misla. Kon krajot na 20 vek, nekolku dominantni avtorite od SAD, pokažaa deka načinit na koj se tretira istorijata e veќе zastaren i sam po sebe sterilan. I ne samo istorijata, tuku i sekoj obid za istražuvanje na umetnosta, posebno na kniževnosta, od aspekt na definiranje na vremeto i prostorot vo koj deloto nastanalo, se pokaža kako nesoodveten, ispraznet od značenje i so mnogu malku suštinski karakteristiki za toa što vsušnost e predmet na analiza i na koj način se tretira istata.

Dijahroniskoto istražuvanje samo po sebe ne objasnuva ništo, osven podreduvanjeto na fakti vo nekoja odnapred definirana vremenska ramka. Zatoa avtorite na metodot predložija da se koristi način na istražuvanje i tolkuvanje koj će gi tretira „malite narativi“ i postavuvanje na kontekst koj navidum ne e povrzan so tematikata na deloto što se istražuva. Imajki ja novokritičkata škola kako predok, poststrukturalizmot kako otskočna štica, avtorite na neoistoricizmot, postavija kreativen, vzbudliv, značeen interpretativen metod, koj e tolku ambivalenten što i samiot ne može da se vrami/ograniči vo nekoj suvoparen terminološki odnos. Metodot, kolku i negovite pripadnici da ne sakaat taka da go imenuvaat, go dobi imeto *neoistoricizam/new historicism*. Za pojodovna točka beše izbran Mišel Fuko/Michel Foucault i negovite istražuvanja, a za dominanten avtor se etablira Stiven Grinblat/Stephen Greenblatt so negovite tolkuvanja na renesansata i životot na Šekspir. Vsušnost, vo eden od svoje eseji, Stiven Grinblat, go postavi terminot *neoistoricizam/new historicism*.¹ Idejata od koja trgnuva sekoe istražuvanje spored Grinblat i drugite avtorite na neoistoricizmot, e tretiranjeto na kulturološkite fenomeni niz prizmata na sinhroniskoto istražuvanje, a ne dotogašnoto dijahronisko, koe e temel na sekoe istorisko istražuvanje. Ova nametna da se tretira kontekstot od poširok opseg i da se vmetnuvaat navidum neznačajnite topisi koi go definiraat vremeto, prostorot i site popatni obeležja na predmetot na istražuvanje. Možnosta što ja nudi ovoj metod se gleda vo hibridniot pristap, zbogaten so vmetnuvanje na poveќе raznorodni tehniki na istražuvanje. Bidejki denešnata teorija sama po sebe nametnuva multiplicirački odnos vo istražuvanjeto i postavuvanje na edna sodržajna, kompleksna interpretativna tehnika na čitanje/gledanje na umetničkoto delo, neoistoricizmot si postavi svoi metodi na istražuvanje.

Proučuvanjeto na kniževnoto delo so pomoš na aparaturata zadadena od avtorite na neoistoricizmot, se bazira na istražuvanje, analiza, interpretacija na istorijata, politikata, kulturata i okolnostite vo koi e sozdadeno kniževnoto delo. I toa, ne po nekoj odnapred definiran redosled, tuku naizmenično. Ako može vizuelno da se pretstavi načinit na koj funkcionira metodot, toa bi bilo mreža, kompleksna poveќedimenzionalna struktura koja vo svojot centar go ima umetničkoto delo, a sekoj

---

¹ Imajki predvid deka terminot e relativno nov, na makedonski jazik, može da se sretne i kako *nov istoricizam ili kao neoistoricizam*. Spored mene, popraktičen e terminot *neoistoricizam*, ako se zeme paralela so drugite neo-istični formi na raznite interpretativni ili umetnički praktiki.

krak e povrzan so simultanoto razbiranje na istoto niz celiot toj kulturnen kompleks. Simultanosta e osnovna i edinstvena pozicija na ovoj metod. Toa go pojasnuva i Aram Vesper-Harold Aram Veesper, koga tvrdi deka sekoj čin na umetnička kreacija e efekt na mrežata od materijalni praktiki. Ili možebi e potočna, prethodno navedenata metafora na oktopod, koj so svoite pipala gi prifaka site možni aspekti na negovoto proučuvanje. Obiduvajki se da go tretira iskustvoto na neoistoricizmot, a pritoa da i pomogne vo sopstvenata praktika, antropologot na kulturata, Sonja Laden/Sonia Laden, ja definira kritičkata praktika na neoistoricizmot kako način na kniževnata istorija čija `literarnost` leži vo nosenjeto na imaginativnite operacii poblisku do površinata na nekniževnite tekstovi i kratko gi opišuva neкои od praktikite na vodečkite kniževni osobenosti i strategii.“²

1. Vo vovedot na knjigata *Prakticirajki go neoistoricizmot/Practicing New Historicism*, avtorite, Stiven Grinblat i Ketrin Galager, upatuvaa na toa deka terminot sam po sebe ja povlekuva idejata za koristenjeto na neoistoricizmot kako metod. Kako što naveduvaat tie, prvo toa ne e odnapred definiran metod, tuku e rezultat na nivnite prethodni istražuvanja. Od moja gledna točka, tokmu toa e ona što go razlikuva neoistoricizmot od ostanatite definirani i potencijalni interpretativni metodi. Praktikata go dokažuva negoviot pragmatizam, a so samoto toa go etablira za metod. Za niv, neoistoricizmot ne e „koherentna, strogo povrzana škola“, poveke se smeta za zbir na praktiki koi pomagaat za polesno analiziranje na umetničkite dela. Namerno vo ovoj trud, ne se ograničuvam na pozicioniranje na neoistoricizmot kako interpretativen metod samo na kniževnite žanrovi, tuku smetam deka poradi negoviot širok opseg i mogućnosta što ja dava za temelna, no i gusta/bogata analiza/deskripcija, spored poimanjeto na Kliford Girc, istiot može da se primeni i na drugite nekniževni umetnički formi.

Drugata karakteristika na neoistoricizmot e zaedništvo, načinot na koj mislители od različni teoriski školi pristapile kon rešavanje na fenomenot, a pritoa, tretirajki gi soodvetno neistomislenice, so konstantna, argumentirana, akademska rasprava. Ona što treba da se naglasi, a go posočuvaat i Grinblat i Galager, pravejki edna svoevidna reminiscencija za početocite na fenomenot, e toa što amerikanskata novo kritička škola raboti zaednički na toa da go definira fenomenot i istiot da go aplicira sekoj na svojata oblast na istražuvanje. Ova e edna od retkite priliki vo teoriskite raspravi, da se postavuva zaedničkata osnova kako početak na formiranje na odredena škola, metod ili naučna praktika.

Edna od opciite na metodot e i negovata komunikativnost so poveketo kulturološki disciplini, pa može da se zabeleži vlijanieto što go ima vrz sovremenata antropologija, estetika, teatrologija, sociologija i kulturologijata, voopšto.

---

² Veesper, Harold Aram. ed. 1989. *The New Historicism*. New York, London: Routledge, 1989, 1.

Postavuvajki go kniževnoto delo vo centarot na istražuvanjeto, neoistoricizmot ja pokažuva povrzanosta so kontekstot vo koj nastanuva i pritoa go definira vlijanieto na kontekstot vo odnos na deloto. Vakvata praktika pomaga i vo razbiranjeto na drugite umetnički formi, pa zatoa može da se govori za širokata primenljivost na ovoj metod.

Alatkite na metodot

Bogat opis/gusta deskripcija, terminot go etablira Kliford Girc, vo obidot da ja definira kulturata, potočno, rabotata na antropoložite. Toj poentira deka naučnata rabota ne e samo vo sobiranjeto/kolekcioniranjeto na podatocite, tuku deka vo načinot na koj tie se čitaat, što toj go definira kako etnografija. Etnografija e, naveduva toj, „kako da se obiduvaš da čitaš (vo smisla na „konstrukcija na čitanje od“) tuğ manuskript, izbleden, poln so elipsi, nedoslednosti, somnitelni preporaki, komentari i tendenciozen, no napišan vo konvencionalnite grafi na zvuk, no vo minlivite primeri na oblikuvanoto odnesuvanje“. Od vakvoto čitanje na se što e dostapno vo procesot na rekonstrukcija na umetničkoto delo se sozdava takanarečenata gusta deksripcija.

Kontekst e sekogaš najvažniot moment od istražuvanjeto spored ovoj metod. Tuka treba da se postavi ne samo opštествен, tuku i politički kontekst. Tretiranjeto na vremeto i prostorot vo koi edno delo nastanalo, pomaga da se razbere samoto delo.

Neoistoricizam, najvažniot termin za metodot, nakratko može da se definira kako postapka/metod so koja istoriski ot fakt se transformira vo kulturološki.

Poetika na kultura, obiduvajki se da izbega od tesnotijata na terminite i strogosta na razbiranjeto na neoistoricizmot kako metod, Grinblat go voveduva poširokiot termin poetika na kulturata. Na toj način saka da mu ja proširi značenskata ramka na terminot, a so toa da go obezgraniči, da go napravi otvoren.

Sinhronicitet se nametna kako logično rešenje vo obidot da se sistematizira deloto vo odnos na kontekstot vo koj nastanuva. Paralelnoto, simultano razbiranje na fenomenot sekogaš e bogato so značenje i treba samo da postoji dovolno kreativen teoretičar koj ke može toa da go iznese vo procesot na analiza na umetničkoto delo.

Goran Stefanovski i makedonskata dramatika niz vizurata na kontekstot

Vo 1974 godina, makedonskata drama i teatar go svedoči možebi najprodorniot vlez na eden dramski tekst, potočno na edna pretstava, „Jane Zadrogaz“ od Goran Stefanovski, vo režija na Slobodan Unkovski. „Jane Zadrogaz“ e tekst – provokacija sam po sebe. Iako e avtorsko delo na Stefanovski, negoviot vnatrešen tekst e prezemen od prikaznite na Marko Cepenkov. Ako se znae deka vo početokot na sedumdesetite godini na minatiot vek se za prv pat objaveni Sobranite dela na Marko Cepenkov, veke vednaš ke ni bide jasno zošto mladiot avtor se rešava za pišuvanje na eden vakov dramski tekst.

Od druga strana, pak, makedonskata drama i teatar vo sedumdesettite godini na minatiot vek, ja definiraat svojata modernost i koketiranjeto so postmodernata vo korelacija so svetskite, potočno zapadnoevropskite trendovi. Kontekstot e postaven na relacija – postmoderen teatar – intertekst – objavuvanjeto na delata na Cepenkov. Otkako na početokot na sedumdesettite ke bide objaveno desetomnoto izdanie na sobranite dela na Marko Cepenkov, interesot za folklornata i tradicionalna estetika ke stane poveke od očigleden vo makedonskiot teatarski prostor. Zatoa i ne treba da ne čudi, toa što Goran Stefanovski rešava da ja napiše svojata prva drama sostavena od tekstot na prikaznite na Marko Cepenkov. Kako svoeviden kuriozitet e toa što dramskata struktura e avtorska, no prikaznite se direktno od Cepenkov. Montažirajki gi vo svoeviden intertekstualen kolaž, davajki im ja nominalnata dramaturška forma na postmodernata dramaturgija – fragmentarnosta, Goran Stefanovski so ovaa drama ja otvora postmodernata drama i teatar vo makedonskata teatarska praktika. Međutoa, veke slednata drama, denes kultnata „Divo meso“ koja e del od ovoj izbor, e napisana spored site postulati na modernističkata dramatika. Toa e objasново zatoa što makedonskiot teatar se ušte ne ja ima „izživeeno“ svojata moderna, no i toa deka vo dramatikata na makedonskite avtori e poveke od eden primer, kako eden avtor gi istražuva i pišuva i poveke od edna stilska formacija ili izam. Makedonskata sovremena drama beleži različni pojavnosti, vo nea se sretnuvaat i dramati što pripagaat na realizmot, egzistencijalizmot, futurizmot, anti-drama, ekspresionizmot i sl. Zatoa vo ovoj kontekst ke gi navedam samo glavnite karakteristiki na makedonskata moderna drama, potpomognata od istražuvanjata na profesorkata Lužina, vo knjigata Makedonskata nova drama (1996). Iako fokusirana na odreduvanjeto na sovremenosta na makedonskata drama i nejinu teorisko ekspliciranje, ovaa kniga go izdvojuva modernističkiot element na makedonskata drama. Vo poglavjeto „*Kako se kaleše modernosta*“: *makedonska dramaturgija 1945-1957*, Lužina go dava odgovorot za promenite vo makedonskata drama i teatar, a so toa sozdavanjeto na osnovata za pojavata na modernata dramatika. Taa gi naveduva site dramski tekstovi od makedonski avtori što ja tretiraat patekata za otvoraње na možnostite da se sozdade makedonsko moderno dramsko pismo, što ke go napravi dramata na Kole Čašule „Vejka na vetrot“.

Makedonskata moderna dramatika isto kako i svetskata se odlikuva so nekolku važni elementi koi treba da se istaknat i vo ovaa prilika: *originalnost, avtorstvo, kompletno zatvorena dramska struktura, podelba na sceni, golema tema (golem narativ), sozdavanje na ambient, dramski likovi – karakteri, psihologizacija na likovi i nadež*. Vo modernata se naglasuva avtorstvoto, se prepoznava avtorot spored negovata poetika i estetika, se akcentira negovata originalnost, kako vo stilot na pišuvanje, taka i vo izborot na temata što ja prikažuva. Toa e najčesto nekoja golema tema – semejstvo, ljubov, životni prašanja, istoriski i nacionalni problematiki, idealizacija i ideologija i sl. Dramskata struktura i cvrsto zatvorena i se dramskite etapi go sledat aristotelijanskiot model. Dejstvieto e podeleno na sceni, ne na činovi. A likovite se strukturirani niz

samoto dejstvo. Toa podrazbira i formiranje na likovi - karakteri, koi dominiraat so dramskoto dejstvo i čija psihologizacija e odlično razrabotena. Na krajot od dramata, kako i vo sekoja modernistička drama, postoji nadež, koja e implementirana vo razvojt na nekoj od likovite. Site ovie elementi na modernoto dramsko pismo gi sretnuvame vo dramata „Divo meso“. Prepročituvajki ja od denešen aspekt, imajki gi predvid site postanovki na istata, od praizvedbata vo 1979 godina, na scenata od Dramski teatar – Skopje, vo režija na Slobodan Unkovski, pa se do poslednata, koja e svoeviden omaž na režiserot Aleksandar Popovski za praizvedbata od 1979g. na svojot profesor Slobodan Unkovski, treba da se naglasi deka ova drama e poveќе od aktuelna i vo denešniot opšttestveno – politički, no i kulturnen kontekst. Ako se napravi ednostaven pregled na site režii na negovite drami se izdvojua imeto na režiserot Slobodan Unkovski. Zadačata na sekoj teatrolog e da gi iskoristi site fakti što se povrzani so eden teatarski fenomen.

Vo ovoj slučaj vo makedonskata teatarska praktika ne može da se odvoi vrskata među dramskiot avtor Goran Stefanovski i režiserot Slobodan Unkovski. Režiserot Unkovski vo prvata kniga „Sobrani drami“ na Goran Stefanovski,³ pišuvajki eden avtentičen, intimen i luciden predgovor na izdaniето, ja naglasuva tokmu nivnata povrzanost duri i vo pregledot na drami što samiot gi režira, vo delot što go narekuva „Pretstavografija“. Od izlistanite četirinaeset drami vo pregledot, toj ima režirano osum („Jane Zadrogaz“, 1974; „Divo meso“, 1979; „Let vo mesto“, 1981; „Duplo dno“, 1983; „Tetovirani duši“, 1985; „Kula Vavilonska“, 1989; „Černodrinski se vraќa doma“, 1990/91 i „Saraevo“, 1992/93). Dramata „Černodrinski se vraќa doma“, Goran Stefanovski mu ja posvetuva na negoviot (kako što samiot go narekuva) režiser Unkovski. Za ova relacija e pišuvano mnogu pati, meѓutoa najprecizno e postavena vo knjigata „Toj i tie“ na teatarskata kritičarka i publicistka Liljana Mazova „Toj i tie, teatarski složuvalki“ (FDU, 2003). Taa ja objasnuva ova relacija davajki pregled na site nivni zaednički sorabotki, poentirajki deka „Teatarskata složuvalka Stefanovski – Unkovski, za svoje vreme ja ima 1980 godina. Meѓutoa i mnogu potoa, sè do podatokot od onaa anketa za najdobra pretstava na makedonskiot teatarski prostor vo 20 vek, koga tokmu „Divo meso“ e proglašena za najdobra i takva ostanuva vo memorijata na teatarskata istorija“.⁴

Goran Stefanovski i Slobodan Unkovski ni ja ostavija vo nasledstvo „Bušava azbuka“ edna od retkite televiziski serii koi gi obeležaa i mladosta i detstvoto na golem broj generaciji. Vo вовedniот del od knjigata *Sobrani drami* od Goran Stefanovski,⁵ pišuvajki za nivnata zaednička kreativna sorabotka, na svojot luciden i minuciozen naćin, režiserot Slobodan Unkovski, pišuva za naćinot na koj go zapoznava mladiот avtor, za

---

³ Stefanovski, Goran. *Sobrani drami, kniga prva*. Skopje: Tabernakul, 2002.

⁴ Mazova, Liljana. *Toj i tie, teatarski složuvalki*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ vo Skopje, Fakultet za dramski umetnosti, 2003, 80.

⁵ Stefanovski, Goran. *Sobrani drami, kniga prva*. Skopje: Tabernakul, 2002.

negovoto pišuvanje dramí vo tekot na letoto, pomagajki ni nam, na čitatelite i interpretatorite na negovite dramí vo definiranjeto na kontekstot. Međutoa, edna od najubavite anegdote što ja ima napišano e taa za *Divo meso*. Stiven Griblat vo svoite eseí postojano ja posočuva ulogata na anegdotata vo procesot na tretiranje na umetničkoto delo spored ovoj metod. Iako smeta deka dotogaš naukata arograntno ja ignorira anegdotata, sepa sekoja anegdota, sekoja mala prikazna popolnuva del od prazninata na umetničkoto delo što go sozdavame. Ovaa anegdota poveќе raskažuva za probite na pretstavata *Divo meso*, no toa ne treba da se zanemaruva, zatoa što procesot na sorabotka među toj režiser i toj avtor e edna od najkreativnite vo makedonskata teatarska praktika.⁶ Deká toa funkcionira na toj naćin, dokažuva i kritičarkata Liljana Mazova, vo prethodnospomenatata kniga *Toj i tie*. Nejziniot esej za sorabotkata na Goran Stefanovski i Slobodan Unkovski e napišan kako svoevidna prikazna, polna fakti, poradi nejzinoto svedoćenje na skoro site nivni zaednićki sorabotki. Taa pišuva deka „denes Goran veli »mojot režiser Unko«, a vo režiserskiot opus na Unkovski najgolemo mesto zazemaat pretstavite (i kako brojka i kako režiserski identitet) raboteni po dramite na Stefanovski. Goran na svojot režiser Unko mu ja posveti i dramata *Ćernodrinski se vraća doma*.”⁷ *Divo meso* ne može da se analizira samo kako dramski tekst, nezavisno od mrežata konteksti okolu nego, a najmnogu od negovata praizvedba na scenata na Dramski teatar – Skopje, 1979 g.

I *Divo meso* ima moderna struktura, podredena vo sedumnaeset sceni, zatvorena po svojata forma, vo t.n. spored avtorot „gevrek dramaturgija“. Avtorot ja žanrira kako teatarska piesa. Dramskiot prostor i vreme se odredeni od početok. „Se slućuva vo Skopje, neposredno pred II svetska vojna“. Vo fokusot na dejstvieto e semejstvoto na Dimitrija Andreević, pedeset i petgodišen, bivš dzidar, invalid, negovata sopruga Marija, nivnite tri sina (sekoj so svojata prikazna, potsetuvajki na trite sinovi na Noe ili onie Karamazovi od poznatiot roman na Dostoevski, vo relacija so postmodernata i site odnapred raskažani prikazni), snaata od edniot sin, ambiciite na sredniot sin i revolucionernata promisla na najmladiot. Centarot na toj svet e Debar maalo, domot na Andreeviki postaven kako utopiska toćka vo ambiciite na stranskata kompanija za koja raboti sredniot sin, da ja urne kućata i izgradi nešto sosema novo na toa mesto. Simbolikata na domot, invalidiziraniot i nepodvižen stolb na semejstvoto, e poveќе od oćigledna. No, toa ne ja pravi dramata monotona, tuku naprotiv, vo duhot na modernizmot pomaga za polesno detektiranje na zamrsenite odnosi i ušte pogolemata akcija što od ovaa drama sozdava edno sovremeno, interesno i unikatno delo. Vo godinata koga e praizvedena, na samiot kraj na 1979 godina, *Divo meso* pokažuva nova estetika i na koj naćin treba da se razviva makedonskata drama i teatar. Dramata ima dobieno golem broj nagradi, po festivalite i vo Makedonija i vo togašnata SFR Jugoslavija.

---

⁶ Vidi: Goran Stefanovski. *Sobrani dramí, kniga 1*, 12-14.

⁷ Mazova, Liljana. *Toj i tie, teatarski složuvalki*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ vo Skopje, Fakultet za dramski umetnosti, 2003, 117.

„Let vo mesto“ (napišana 1981, praizvedena 1982) naširoko go definira kontekstot, no i pottekstot. So posvetata „Ovoj tekst go posvetuvam na moite poznati i nepoznati pretci“, samiot Stefanovski pravi kontekstualna odrednica. Taa drama e aktuelna i denes isto kako i vo vremeto koga e napišana. Vo duhot na modernata, naslovot e izvaden od replika na tekstot. Isto kako i „Divo meso“ referira na našiot identitet i semeen i opštествен. Vo „Let vo mesto“ toa e poizrazeno, posebno preku lajtmotivot na dramata – *može da gi premačkate freskrite, ama pak ќе se pojavat na površina*. Smestena vo nekoj grad vo Makedonija vo istoriski relevantnata 1878 godina, dejstvoto go sozdavaat dvajcata braća Mihajlo i Evto (ne slučajno nasloveni taka, ako se ima predvid deka Mihail i Eftihij se prvite freskopisci od Makedonija, čie freskoslikarstvo e poznato od 14 vek) i problemot so sosedite (od mikro na makro nivo se problematizira do denes aktuelnata tematika – makedonskiot identitet i vmešanosta na sosednite zemji) Kir Panajotis – grčkiot trgovec, Gospodin Ostoić, Srbin i Gospodin Velkov, bugarski pop. Konstruirana vo 15 sceni podeleni vo 2 dela, Goran Stefanovski ovaa drama ja razviva slično kako i „Divo meso“, vmetnuvajki gi osnovniot konflikt i ličnite, intimnite konflikti na site protagonisti. Majkata na dvajcata braća, Sultana, na sličan način kako i Marija vo „Divo meso“, no i kako skoro site majki vo negovite dramati (za ova bi trebalo da se napravi kompletno nova teatrološka/dramatološka studija) funkcionira na eden lunaren, somnabulen način, mešajki gi sonot i javeto, realnosta i fantastikata, zadoena megu veruvanjeto i vistinata. Kratkite rečenici što nebare go sečat zgusnatiot emotiven profil se prepoznatlivi za ovaa drama. Kolku i da zboruvaat mnogu likovite i kolku da e megu razumot i sonot, kaj nekoj od niv, vistinata što ja kažuvaat, megučovečkite odnosi, rečisi boli kako isekotina od najostar nož. Goleminata na dramskiot avtor Goran Stefanovski se sledi tokmu vo niv.

Napišana posle samo edna godina od „Let vo mesto“, dramata „Haj – faj“ (žanrirana od avtorot kako „teatarska mutacija“) ja prevrtuva slikata i za domot (za razlika od „Divo meso“) i za opštествoto (za razlika od „Let vo mesto“), kondenzirana i vo načinot na opišuvanje na prostorno-vremenskata ramka („Dejstvoto se slučuva“) i vo načinot na sozdavanjeto na dramskoto dejstvo. Vo 1987 godina, režiserot Vladimir Blaževski spored ovaa drama ќе go snimi i filmot so ist naslov, koj dobiva golem broj nagradi na poveќе festivali. Haj – faj što e vsušnost kratenka od High fidelity, vo prevod „visoka vrednost“, govori vsušnost za site izgubeni i vrednosti i vernosti. Vo realističniot prostoren ambien na togaš sovremeniot dom, se zapoznavame so vraćanjeto na šesetgodišniot Boris, posle pet godini zatvor, vo stanot kade što živeel, a sega e tuka negovata ќerka Sonja i nejziniot sin Matej (koj živee vo stanot na dedo mu, vo nikakov odnos so majka mu), eden Arap, Amerikanec i Rusin. Scenata potsetuva na amerikanskite modernistički dramati od šesettite godini na minatiot vek, vo koi realnoto se meša so nadrealnoto. Replikite se ostri, direktni, precizno slikajki go i raspadnatoto semejstvo i raspadnatite vrednosti. I seto toa protkaeno so muzika koja e svoeviden nevidliv lik (toa i ne treba da ne čudi, Goran osven što e poznat po svojata rabota i umetnost, poznat e kako avtor na nekoj od legendarnite stihovi na pesnite od

kultnata grupa na negoviot brat Vlatko „Leb i sol“ – ova semejstvo za roditeli gi ima neverojatniot, luciden, teatarski pameten, modernistički režiser Mirko Stefanovski (blagodarenie na negovata režija na pretstavata „Vejka na vetrot“ vo Prilep, 1957 g., makedonskiot teatar ja otvori modernata) i Nada, majkata, senzibilna, vonredna akterka). Muzikata e protkaena, skoro nevidljivo i vo „Duplo dno“ (1983) podnaslovena so muzikološka semantika kako „teatarska pasija vo tri stava i koda“, koja istovremeno go pokazuje rastot na dramskiot avtor na „Jane Zadrogaz“ vo seriozen pisatel, što teatarot go koristi, meğudrugoto i da ja popravi, postavi pod prašanje ne samo teatarskata, tuku i opštstvenata javnost. I pokraj napravenata podelba vo tri stava i koda, avtorot dava napomena da se igra vo eden del bez pauza. Takvata namera e poveќе od jasna, ako se ima predvid, tematikata i načinot na koj e napišana. Za razlika od vremensko – prostornite toposi vo prethodnite drami što korespondiraa so odredeno vreme i zadaden prostor, ovaa drama e napišana različni vremenski periodi od bliska idnina, kako što napomenuva avtorot, 1999 godina, vo edna antiutopistična, postapokaliptična sostojba, smestena vo skrivnica od beton, teška metalna vrata, nizok tavan, zadušna atmosfera, vo prviot stav so podnaslov umetnost, vo blisko minato, 1911, vo vtoriot stav, nasloven ludilo i tretiot stav (revolucija) vo bliska segašnost 1983g. Tuka se „čita“ i/ili „gleda“ mokta na Stefanovski da sozdade atmosfera, tipično modernistička postapka, da ja napravi scenata emotivno i senzitivno silna i mokna, da im obezbedi na protagonistite i audio-vizuelen ambient koj ušte poveќе ke ja zasili ekspresivnata slika. Triesetgodišniot Jakov, umetnikot kako što se pretstavuva, negovata potraga i potreba po poinakvoto, vistinata, direktnoto, na kraj i revolucijata, za da gi sobere vo završnata koda site tie na teatarskata scena, Božo i Paraskeva, ministerot za kultura i kniževnik i negovata sopruga, niz raznite vremenski periodi fokusirano go destruiraa i dekonstruiraa sistemot i vrednostite. Na krajot od dramata, avtoreferencijalno i kon svojata poetika i kon ovaa drama što ja razvivaše niz trite stava, avtorot dava svoeviden (postmodernistički) komentar. Vpečatokot e silen, dominanten, tektonski izmestuvajki go sekoe naše (čitatelsko i gledatelsko) očekuvanje, kulminirajki so tresok, na kompletno osvestuvanje. Goran Stefanovski e isključitelno moknen dramski avtor. Silen vo izrazot, so odnos i kon sebe i kon svetot što e okolu nego, zatoa i ovie drami može da se čitaat i prepročituvaa postojano i da bidat i denes aktuelni isto kako što bile i vo migot koga se napišani.

Od „Saraevo“, preku „Bahanalii“ (1996) po motivi na „Bakhi“ od Evripid, pa se do poslednite drami, dramskoto pismo na Stefanovski, logično se razviva poinaku. Pričinite se mnogu. Pred se, opštstvenite i ličnite/emotivnite (vojnite vo poranešnata SFRJ, preselbata vo Anglija, na primer). Preminot od ednata na drugata strana, od sovremenoto, modernističko dramsko pismo, do eklektičniot, postmodernistički rakopis se navestuva ušte vo „Tetovirani duši“ (1985) i „Černodrinski se vraća doma“ (1990/91). Logično e da prodolži so „Bahanalii“, pretstava napišana za koprodukciska izvedba, vo koja se komentira i teatarot i opštstvoto. Da se pišuva „po naračka“ ili po nekoj povod e sekogaš intrigantno i za avtorot i za publikata. Namerata,

povodot sekogaš e so nekoja pričina, so povisoka cel ili intencija. Dobrite avtor i znaat da go napravat toa ednostavno i da bide priemčivo od publikata. Odličnite avtor i kako Goran Stefanovski toa go pravat so svoj komentar i imajki go predvid i kontekstot i pottekstot. Taka na primer, vo „Bahanalii“ ima vovedna scena vo koja se napomenuva deka grupa akteri od različni nacionalnosti od Makedonija ja voveduvaat publikata vo dejstvoto. Istite avtor i vo izleznata scena ke „izlezat“ od likovite i ke nazdravat za dobrata idnina. Dramata na Evripid e prepročitana i prenapišana vo edna poinakva estetika. Devedesettite godini od minatiot vek bea značajni ne samo za nas, tuku i za celiot Balkan. Evropa i Svetot ja „kupuvaše“ multietničkata slika i na toj način gi „mieše“ svoite pogrešni čekori. Ova drama korespondira so taa slika, no i so silniot avtorski potpis, koj isto kako i vo „Saraevo“, „Kazabalkan“, „Hotel Evropa“ e direkten i ličen i intimen.

Vo duhot na postmodernističkiot komentar i avtoreferencijalnata estetika, Goran Stefanovski ke mu se vrati na svoeto mesto, mističnoto i konkretnoto Debar maalo od negovata mladost so dramata „Demonot od Debar maalo“ (2006) „teatarska piesa“ kako što ja žanrira samiot. Napišana e vo dva čina vo 15 sceni, svoevidna posveta i na mestoto i na likovite što go napravile prepoznatljivo toa mesto, vo eden ironičen, no istovremeno i ličen ton se obiduva toj omaž da go napravi ekspresivno imajki ja predvid celata prikazna so Debar maalo od negovata mladost.

Vo kontekst

Postavuvajki ja analizata na dramite niz perspektivata na kontekstot i poširokata kulturološka prakтика se dokažuva deka Goran Stefanovski e isključitelen avtor što ima vonreden dramski rukopis što svoeto delo imanentno mu go postavuva i na vremeto i na prostorot vo koe e napišano, no istovremeno e aktuelno i univerzalno nezavisno od vremeto i prostorot vo koe e napišano. Kontekstot na sekoja od dramite pokažuva za negovata nesekojdnevna poetika koja e fokusirana na „otvoranje“ na site golemi temi koi i denes treba da se pokažuvaat i prikažuvaat. Bogata deskripcija, čitanjeto odbližu, kako i odreduvanjeto na kulturnata matrica od koja tie dela poteknuvaat ni dokažuva deka maestralniot negov rukopis istražuvan preku metodot na neoistocizmot dokažuva kolku e moken i relevanten i vo denešno vreme.

Koristena literatura

Gallagher, Catherine. Greenblatt, Stephen. *Practicing New Historicism*. Chicago: The University of Chicago Press, 2000.

Geertz, Clifford. *The Interpretation of the Cultures*. New York: Basic Book Inc. 1973

Greenblatt, Stephen, *Towards a Poetics of Culture*. New York: Routledge, 1989.

Laden, Sonja. *Recuperating the Archive: Anecdotal Evidence and Questions of 'Historical Realism'*. *Poetics Today*, 25.1 (Spring 2004): 1-28. 2004.

Lužina, Jelena. *Makedonskata nova drama*. Skopje: Detska radost, 1996.

Lužina, Jelena. *Teatralika*, Skopje: Matica makedonska, 2000.

Lužina, Jelena. *Teatralika, pak*. Skopje: Magor, 2003.

Mazova, Liljana. *Toj i tie, teatarski složuvalki*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ vo Skopje, Fakultet za dramski umetnosti, 2003.

Stefanovski, Goran. *Sobrani drami, knjiga prva*. Skopje: Tabernakul, 2002.

Stefanovski, Goran. *Izbrani drami*. Skopje: Polica, 2020.

Stojanoska, Ana. prir. *Sovremena makedonska drama*. Skopje: Mikena, 2008.

Stojanoska, Ana. *Teatar: predizvik, studii i esei*, Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ vo Skopje, (elektronsko izdanie), 2018.

Veeser, Harold Aram. ed. 1989. *The New Historicism*. New York, London: Routledge, 1989.

Zupa, Vjeran. *Voved vo dramatologijata*. Skopje: Ein-Sof, 2001.